

* MATERIÁLY – ZPRÁVY *

NIEKOĽKO ÚVAH O RUSKOM JAZYKU V RÔZNYCH TYPOCH REČOVÝCH KULTÚR

Michal Mikluš

Na fóne týchto úvah chceme poznamenať, že východiskovým predpokladom pre prijateľný výklad danej problematiky je pripustenie toho, že akýkoľvek jazykový obraz sveta je utvorený na lexikálnych danostiach, je kultúrno-jazykovým obrazom a je produktom kríženia jazyka s určitým kultúrnym modelom. Ostatne, modelov ako aj jazykov je, ako je známe, dosť značné množstvo. Stačí poukázať len na rozličné vedecké a náboženské modely sveta, ktoré sa môžu realizovať, aj sa realizujú, v rôznych jazykoch, ale aj v jednom jazyku. Navyiac, netreba zabúdať, že kultúra, alebo civilizácia, v širokom zmysle slova, sa skladá vo svojom ucelenom chápaní z vedomostí, viery, umenia, morálky, zákonov, obyčajou a niektorých ďalších spôsobilostí a zvykov osvojených človekom ako členom spoločnosti. Treba však priznať, že štruktúra kultúrneho modelu nemá ešte ukončený svoj výskum a opis. Semiotické výskumy sa obyčajne používajú ako súhrn takých známych protikladov, ako sú „vrch – spodok“, „ľavý – pravý“, „svoj – cudzí“, „mužské – ženské“, „svetlo – tma“ a pod., ktoré sa zvlášť efektívne prejavujú na archaických kultúrach a ktoré tvoria pre každý typ kultúry svoju špecifiku. V modeloch sa tiež realizujú rôzne systémy hodnôt a tak pre každý model asi je možné vyčleniť zodpovedajúci mu dominantný typ hodnotových orientácií. K úrovni kultúrneho modelu treba zaradiť bázové konceptuálne metafory, vyjadrenie ktorých vo verbálnych textoch nachádza svoju zľadu aj v iných sférach kultúry, napr. správanie, odievanie, móda a pod. Do modelu patria aj niektoré tvrdenia o usporiadaní sveta, napr. o tom, že čas v obradových folklórnych textoch je skôr cyklický, než lineárny, že svet folklóru je svet ideálnej normy, alebo že vedecký model spravidla odráža hierarchiu sveta v podobe druhových vzťahov. Štruktúra kultúrneho modelu spôsobuje osobitné jazykové útvary a nové významy. Napr. hĺbkové semiotické protiklady prejavujú sa v textoch v podobe opozitov či korelátov, alebo reťazcov ekvivalentnosti a prirovnaní, resp. synonym a izofunkcionálnych slov. To sú hodnotové orientačné body v podobe dominujúcich typov jazykových hodnotení. Vznikajú tak nové slová, napr. termíny vo vedeckých textoch, transformujú sa významy všeobecne používaných slov a menia sa aj ich sémantické súvislosti a podmienenosti. Tak kultúrny model formuje svoj slovník.

Zo stručne uvedeného možno vidieť, že slovo kultúra v každom prirodzenom jazyku je polysémantické, mnohoznačné, pretože môže označovať tak zloženú časť duchovného života ľudí (veda a kultúra), ako aj duchovné hodnoty toho ktorého národa (kultúra národa), aj pravidlá správania sa v spoločnosti (kultúra správania, kultúra dorozumievania sa či komunikácie), aj druh poľnohospodárskych rastlín (záhradkárske kultúry), a in. Avšak všetky tieto významy zjednocuje zmysel „úroveň vývoja“.

Takisto termín „kultúra reči“ je nejednoznačný, pretože môže označovať jednak ten ideál jazykovej kultúry, ktorý sa formuje v spoločnosti v priebehu dlhého obdobia úsilím mnohých generácií a nachádza svoju realizáciu v spisovnom jazyku, jednak sa používa pri charakteristike celkovej úrovne rečovej kultúry jednotlivca alebo celého obyvateľstva krajiny za určité časové obdobie. Ciele dorozumievania sú rôzne, pretože ide nielen o prenos a príjem informácie, ale aj o vyjadrovanie myšlienok, pocitov a emócií, začiatok a podporu kontaktu s inými ľuďmi a pod. Za dlhé historické obdobie každý prirodzený jazyk nahradil veľké množstvo rozmanitých prostriedkov, nevyhnutných na realizáciu najrozmanitejších cieľov komunikácie. Je to pochopiteľné, pretože základné poslanie, základná funkcia jazyka je dorozumievacia funkcia (popri všetkých ostatných, ktoré plní). Kultúra reči je však pritom podmienkou, ktorá mu zabezpečuje možnosť plniť túto základnú funkciu a je spätá s určitými normami využívania jazykových prostriedkov.

Preto je nevyhnutné hneď v prvej etape osvojovania reči osvojovať aj poznatky o možnostiach jazyka a o pravidlách jeho používania v rozličných situáciách – čiže brať do úvahy aj vedomosti o lingvistických a rečových normách – a v druhej etape postupne nadobúdať aj schopnosti a návyky na jasné vyjadrovanie myšlienok, na formovanie fráz a viet, spájať ich tak, aby sme dosiahli jasnosť, zreteľnosť, logickosť a živosť výkladu. Tým si zvykneme nielen na hľadanie presných jazykových prostriedkov na vyjadrovanie myšlienok, ale aj na najvhodnejšie, štýlisticky vhodné ich použitie. Je samozrejme, že kultúra reči predpokladá aj úctu k jazyku a k tým, kto ho používajú.

V každom kultúrno-jazykovom obraze sveta existuje súhrn sémanticky naplnených slov, pomenúvajúcich uzlové body, ktoré sú svojráznymi „zhusteniami“ zmyslu. Sú to kultúrne koncepty, ktoré sa obyčajne nazývajú kľúčovými slovami (pozri aj Vežbickaja, 1999) alebo aj stereotypami (Slownik, 1996). V jazykovom vedeckom obraze sveta kultúrnym konceptom zodpovedajú vedecké termíny. Hodno podotknúť, že slová ako kultúrne koncepty majú dosť vysokú frekvenciu. Preto sa objektom skúmania spravidla stávajú vzájomné vzťahy frekvenčných slovníkov a kultúrne modely s materiálnymi ľudových textov a ústnej tradície.

Folklórno-jazykový obraz sveta existuje v mnohopočetných žánrových rozmanitostiach, ktoré je možné nazvať aj „obrázkami“ sveta. Sémanticky a semioticky nahromadené prvky týchto obrazov a obrázkov môžu byť vyjadrené špecifickými pre každý žánr lexikálnymi jednotkami, napr. krása a dojímavosť v svadobných rečových výkladoch, púšť v duchovných básniach a pod., a môžu sa vyjadrovať tými istými slovami, ktoré majú v každom žánri svoju sémantickú zaťaženosť. Táto sémantická zaťaženosť či nahromadenosť môže byť dvoch typov. Jeden z nich je spätý s opisovými v textoch denotatívnymi situáciami, druhý s ich symbolickým výkladom. Druhý typ semiotickej alebo symbolickej nahromadenosti možno sledovať na príkladoch slov označujúcich priestor. V konkrétnom ruskom tradičnom folklóre je priestor predsta-

vovaný určitými prototypickými prvkami. Koncepty priestoru v textoch sa prakticky používajú so stálym epitetomom, napr. *море синее, поле чистое, гора крутая, леса темные* a pod.

Frekvenčné slovníky folklóru sa začínajú tými slovami, ktoré pomenávajú hlavné prvky zodpovedajúcej rozmanitosti kultúrno-jazykového obrazu sveta a poukazujú na základné tematické komponenty väčšiny textov určitého žánru. Podľa desať prvých slov vo frekvenčnom slovníku akéhokoľvek žánru je možno utvoriť aj predstavu o tom, o čom hovoria tieto texty.

Popri tom všetkom netreba zabúdať ani na to, že identita frekvenčných slovníkov skrýva v sebe aj dosť hlboké rozdiely sémantických slovníkov, spätých s kultúrnymi modelmi, predovšetkým so semiotickými protikladmi, ktoré sa realizujú v texte ako synonymické a antonymické rady. Mechanizmy vzniku či tvorenia takých radov boli objavené D. N. Šmeľovom (*Проблемы семантического анализа лексики*. Москва, 1973), ktorý zdôraznil ich dôležitú úlohu pri opise sémantiky slova.

Na fóne týchto úvah chceme ešte ďalej poznamenať, že v celom rade špeciálnych výskumov ruštiny, ako napríklad je nový akademický Výkladový slovník ruského jazyka konca XX. storočia (1998), Ruský jazyk konca XX. storočia (1996), Duličenko (1998), ale aj iné a ďalšie, sa konštatuje a materiálovo odráža fakt, že ruský jazyk konca XX. storočia sa citeľne odlišuje od ruského jazyka konca XIX. – začiatku XX. storočia, ale aj od ruského jazyka minulého sovietskeho obdobia. Základným prameňom všetkých týchto výskumov sú súčasné prostriedky masovej komunikácie, ale v ruských vydaniach s rôznym stupňom šírky a hĺbky, sú obyčajne zahrnuté aj prvky hovorovej reči a umelecká literatúra a folklór vôbec.

Avšak domnievame sa, že už dávnejšie sa stalo všeobecne známym faktom či poznatkom, že ruský jazyk rozlične fungoval a funguje v závislosti aj od sociálnej a teritoriálnej príslušnosti jeho nositeľov (spisovný jazyk, teritoriálne nárečia, slang), ale aj vo sfére činnosti spisovného jazyka, t.j. v závislosti od sféry komunikácie – funkcionálne-štylová diferenciacia, strohé a nestrohé sféry používania jazyka. Možno povedať, že hoci sú všetky tieto rozdiely dostatočne preskúmané a opísané vo viacerých monografiách a učebných pomôckach v 60.–80. rokoch XX. storočia, nezohľadňujú sa, alebo sa čiastočne ignorujú. Pod vplyvom toho, zvlášť v zahraničných rusistických výskumoch, to, čo je odhalené v novinárskej a vôbec v masmediálnej reči, rozširuje sa na celý jazyk ako celospoločenský komunikačný kód, hoci takáto aproximácia, ako to okrem iných konštatujú O. B. Sirotninová a V. E. Goľdin (1993), je zjavne nekorektná.

Zdá sa nám, že oveľa menej sú preskúmané rozdiely vo fungovaní ruského jazyka, ktoré sú späté so sociolingvistikou, t.j. najmä so zamestnaním či profesiou, vekom, pohlavím a zvlášť s individuálnymi zvláštnosťami človeka, ktoré sú vlastne jedinečné a neopakovateľné, a sú ideologickým, ideovým a ideografickým odrazom vo vedomí jedinca ako komunikanta, ako to čiastočne konštatujú napr. Zemskaia, L. A. – Kitajgorodskaia M. V. – Rozanova, N. N. v knihe „Osobennosti mužskoj i ženskoj reči“. *Ruskij jazyk v jeho funkcionirovanii: Kommunikativno-pragmatičeskij aspekt* (1993). Tu hodno poznamenať, že nakoľko sú zatiaľ zistené len ako určité rozdiely, treba, pochopiteľne, ich konkrétne určiť a preskúmať a na základe týchto výsledkov ich doložiť aj do celkovej charakteristiky ruského jazyka konca XX. storočia.

Len nie tak dávno sa objavila predstava o principiálnych rozdieloch vo využívaní jazyka spätých s príslušnosťou človeka k tomu alebo onému typu kultúry (porov. napr. nové vydanie encyklopédie „Ruský jazyk“ z roku 1996, alebo práce N. I. Tolstého z roku 1991, V. A. Goľdina, O. B. Sirotininoj, S. E. Nikitinoj z roku 1993 a ďalšie. V nich sa konštatuje, že ako už sformované sa v nich dosť zreteľne vykresľujú typy tzv. elitárny, stredoliterárny, ľudový, ľudovo-národný či hovorový a argotický, resp. vo vzťahu k dnešnej súčasnosti – skôr žargonizujúci či slangujúci typ rečovej kultúry. Prítom sa v sfére spisovného jazyka manifestujú elitárny a stredospisovný typ, a ľudový či ľudovo-hovorový a žargonizujúci, zostávajú za ich hranicami.

Viaceri ruskí bádatelia k tomu však dodávajú, že v posledných rokoch sa v ruskom jazyku aktívne formujú ešte dva typy, a to spisovno-hovorový a familiárno-hovorový, ktoré sú späté so sférou činnosti spisovného jazyka, avšak používajú sa dokonca aj v oficiálnom systéme jedného funkčného variantu – hovorovej reči a svojou štylistickou a funkčnou monotónnosťou zblížujú sa s ľudovým typom.

Vyčlenenie typov rečovej kultúry je založené na komplexe poznatkov tak vlastne lingvistických, t.j. výslovnosť, tvorenie tvarov, používanie slov, využitie tých alebo oných syntaktických konštrukcií z hľadiska súladu s normami spisovného jazyka, ako aj „správania sa“, t.j. v súlade s etickými normami, komunikatívno-rétorickým hľadiskom efektívnosti dorozumievania, účelnosti výstavby textu a všeobecnokultúrnych poznatkov (charakter precedenčných textov, snaha k doplneniu vedomostí, sebakontroly svojej vlastnej reči a kontroly svojich vlastných vedomostí, alebo absenciou takejto snahy).

Možno povedať, že výskum reálneho fungovania ruského jazyka v rozličných typoch rečových kultúr sa ešte vlastne tak dlho nerealizuje, preto možno pochopiť prirodzenú absenciu takých údajov v prácach a monografiách, ktoré nesú tematický názov „Ruský jazyk konca XX. storočia“. Treba poznamenať, že vo viacerých kapitolách monografie redigovanej L. A. Zemskou sa síce vyskytujú údaje aj o sociolingvistických parametroch píšucich a hovoriacich, resp. komunikujúcich, o podmienkach komunikácie, napríklad v spontánnej reči, i o tom, čo je zvlášť dôležité z hľadiska príslušnosti či patričnosti toho alebo oného komunikanta k nositeľom určitého typu rečovej kultúry. Totiž rečové chyby sa môžu vyskytnúť v reči každého človeka, najmä v spontánnej reči. Domnievame sa, že hranica elitárneho a strednespisovného typu rečovej kultúry prechádza práve tu: nositeľ elitárneho typu sa tiež môže zmylíť, avšak uvedomuje si hneď, že sa dopustil chyby a registruje ju hneď v tomto momente, alebo keď nie hneď v momente vyslovenia, tak hneď pri audícii alebo zápise. Nositeľ strednespisovného typu ani nepodozrieva chybnosť tých alebo oných nespisovných príznačov alebo komponentov, napríklad nenormatívne použitie predložiek „o“ alebo „na“ a pod.

Súčasne je treba rozhraničiť zmeny v jazyku a rečové chyby, hoci tieto môžu odzrkadľovať voľňajúcu jazykovú tendenciu, prípadne zjavné okazionálne výtvary a neologizmy. Jazykové zmeny idú vo všetkých typoch rečových kultúr, vrátane elitárneho, hoci tento typ vo vzťahu k týmto zmenám je najstabilnejší. Jedny z nich sú na povrchu, povedzme, zmeny pádových tvarov u celého radu substantív a slovíes – *отчитываться уже о чем, а не в чем*. Domnievame sa, že dokonca aj v elitárnom type sa vyskytujú ako normatívne slovné spojenia substantív a slovíes s neurčitkom, hoci protikladná mienka je vyjadrená napríklad M. J. Glovinskou v spomínanej už publikácii Ruský jazyk XX. storočia (1996, s. 264–265), ktorá ich tam kvalifikuje zatiaľ za ne-

normatívne typu: *Создались предпосылки отправить это положение здесь... Человек, который претендует стать президентом ... и т. п.*

Iné zmeny sú badateľné len pri starostlivej a dôslednej analýze faktov. Napríklad, sotva je možné pokladať za nenormatívne zámény nepriamych pádov so zvratmi „ako“, ktoré si vyžadujú rozhraničovanie s evidenciou či registráciou typov rečovej kultúry: *Иногда это является как уступка* (rečová chyba v spontánnej reči „итогов“), alebo iný príklad: *Любая атака целостности Молдовы и её граждан будет считаться в Румынии как нападение на её собственную территорию и граждан* (Из газеты „Известия“).

Čo sa týka zámien pádov, napr. datívu, M. J. Glovinskaja to uvádza, ale bez použitia termínov pomenúvajúcich typy rečových kultúr, hoci v elitárnom type podobné prípady alebo charakterizuje ako uskutočnené zmeny v jazykovom systéme, alebo ich pokladá za rečové chyby v spontánnej reči a dodáva, že nositeľmi iných typov rečových kultúr sa široko používajú aj v písomnej reči a nevedomujú sa ako chybné.

Rozličnosti vo fungovaní ruského jazyka v rôznych typoch rečových kultúr sú späté nielen tým, a pravdepodobne ani nie natoľko súvzťažnosťou normatívnosti / nenormatívnosti reči, ale aj s inými príčinami. Napríklad, M. A. Kormilicínová, na ktorú sa odvoláva O. B. Sirotinínová vo svojej štúdii *Русский язык в разных типах реальных культур* (*Русский язык сегодня*. Moskva, „Азбуковник“ 2000, s. 240–248), ukázala závislosť využívania rôznych typov kondenzácie informácie od príslušnosti hovoriaceho alebo píšuceho k tomu alebo onému typu rečovej kultúry. Tak napríklad, v ústnej náučnej reči nositeľov elitárneho typu je dosť veľké množstvo deverbatív a deadjektív a v televíznej reči na „všeľudské témy“ je ich veľmi málo (44 na 618 predikatívnych jednotiek), v neoficiálnej hovorovej reči toho istého človeka ich vôbec niet. Čiže možno povedať, že je silná závislosť od funkčno-štyľovej diferenciacie jazyka. U nositeľov „stredospisovného“ typu jazykovej kultúry je dosť veľa nominalizovaných konštrukcií aj v televíznej a hovorovej reči, pretože nositelia stredospisovného typu sa obyčajne snažia urobiť svoju reč viac knižnou, lebo sa im táto javí štylisticky vyššou, a teda správnejšou. Nositelia familiárne-hovorového typu dokonca aj vo verejnej oficiálnej reči nepoužívajú nominalizované konštrukcie, hoci tieto by mohli byť použité napríklad v úvahách na seriózne spoločensko-politické témy, avšak častejšie sa obmedzujú hovorovými stereotypmi, napríklad: *нельзя все сводить до серых пиджаков кашемировых; человек на срыве и т. п.*

Čo v týchto prípadoch možno vzťahovať na zmeny v celkovom systéme ruského jazyka a čo nie, je, zdá sa, ešte nedoriešená otázka. Pravdepodobnejším sa javí názor, že tu treba hovoriť nie o zmenách, ale skôr o rozdieloch vo fungovaní jazyka v závislosti od typu rečovej kultúry hovoriaceho.

Z toho vychodí, že aby mohla byť veda efektívnejšou tak v teórii lingvistiky, ako aj v praxi, to je pri osvojovaní jazyka a kultúry, musí aj v typológii a kontrastívnej komparácii dialekticky brať do úvahy ten fakt, že jazyk je proste nielen súhrn prostriedkov, inventára rôzneho typu hodnôt existujúcich na poznávanie a vyjadrenie mimojazykového, substratného obsahu. Je to materiálno-obsahová štruktúra, pričom materiálne (formálne) zložky jazyka sú tiež obsahné. Práve obsahom svojich formálnych (materiálnych) jednotiek sa predovšetkým určuje zaradenosť jazyka do etnickej, resp. etno-regionálnej kultúry. Viac historickou, tj. skúmajúcou komparatívne medzi-

systemové (medzijazykové) fakty ako výsledky vnútrojazykového systémového vývoja orientovaného na registráciu meniacich sa vnútrojazykových tendencií a súpis aj kultúrneho prostredia, najdôležitejšou časťou ktorého je aj sám jazyk, – je jednou z najdôležitejších úloh výskumu a opisu jazyka.

Literatúra:

- DANTO, A.: Jazyk, umeleckosť i kultúra. Obščestvo i kultúra: problemy množstvennosti kultur. Moskva, 1988, časť 2, s. 23–30.
- GOLDIN, B. D. – SIROTININA, O. B.: Vnutrionačionálnje rečevyje kultury i ich vzaimodejstvije. VOPROSY STILISTIKI: problemy kultury reči. Saratov, 1993.
- BRAGINA, A. A.: Leksika jazyka i kultura strany. Moskva, „Russkij jazyk“, 1981.
- DEŠERLJEV, J. D. a kol.: Vzaimootnošenie razvitiya načionálnych jazykov i načionálnych kultur. Moskva, „Nauka“, 1980.
- DULIČENKO, A. D.: Russkij jazyka XX stoletija. Mjunchen, 1994.
- GAČEV, G.: Načionálnje obrazy mira: Jazyk. Psicho. Logos. Moskva, Progress-Kultura, 1995.
- GUCHMAN, M. M.: Literaturnyj jazyk i kultura. Voprosy jazykoznanija, 1991, č. 5, s. 115–126.
- JONAŠ, E.: Interkulturnaja komunikacija v sovremennom russkom jazyke – amerikanzizmy v russkom jazyke i ich perevod na vengerskij. Slavia 65, 1996, s. 487–494.
- KAČALA, J.: Kultúrne rozmery jazyka. Úvahy jazykovedca. Nadácia Korene. Univerzitná knižnica. Národné literárne centrum, 1997.
- KALININ, D. V.: Kultura russkogo slova. Moskva, Izdat. MGU, 1982.
- KRYSIN, L. P.: Vladenije jazykom: lingvističeskij i sociokulturnyj aspekty. Moskva, LOTMAN, M. M.: Text a kultura. Bratislava 1994.
- MIKLUŠ, M.: K otázke kultúry ako faktora rečovej a sociálnej komunikácie. In: THEOLOGOS I. Teologická revue gr.-kat. bohosloveckej fakulty PU v Prešove. Red. E. Turiak. Prešov, Slovo, 2000, s. 41–48.
- MIKLUŠ, M.: Interscientisticky o texte a kontexte a o filologickom „JA“. In: STUDIA Philologica. Annus VIII. Acta Facultatis Studiorum Humanitatis Naturae Universitatis Presovensis. Red. J. Bača. Prešov 2001, s. 15–23.
- NIKITINA, S. E.: Ustnaja narodnaja kultura i jazykovoje soznanije. Moskva, 1993.
- PROCHOROV, Ju. E.: Sociokulturnyje stereotypy rečevogo obščeniya: Rol' ich načionálnych i internacional'nych sostavljajuščich v obespečenii mežkulturnogo obščeniya. In: Izučavañje slovenskích jezika, kniževnosti i kultura u inoslovenskoj sredini. Međunarodny simpozijum povodom 120 godišnice Katedre za ruski jezik i 50-godišnice Slavističkog društvo Srbije. Beograd, 1998, s. 32–40.
- Russkij jazyk segodnja. Zb. Leksika jazyka i kultura strany. Vyp. I. Sbornik statej. Moskva, RAN. In-t rus. jaz. Im. V. V. Vinogradova. Red. L. P. Krysin. Moskva, „Azbukovnik“, 2000, 596 s.
- SIPKO, J.: Etnokulturnyj bazis russko-slovackích perevodov. Prešov, Náuka 1999. 143 s.
- SIPKO, J.: Etnokultúrne rusizmy v slovenskej tlači. Kultura slova 28, 1994, s. 213–221.

- SIROTININA, O. B.: Russkij jazyk v raznyh tipach rečovyh kultur. In: RUSSKIJ JAZYK Segodnja, I. Red. L. P. Krysin. Moskva, „Azbukovnik“, 2000, s. 240–248.
- Slownik stereotypow i symbolow ludowych. I. Lublin, Kosmos, 1996.
- STEPANOV, Ju. S.: Konstanty. Slovar russoj kultury. Opyt issledovanija. Moskva, 1997.
- TOLSTOJ, N. I.: Jazyk i kultura (nekotoryje problemy slavjanskoj etnolingvistiky). Russkij jazyk i sovremennost': problemy i perspektivy razvitija rusistiki. Moskva, 1991, čast' I.
- TRUBECKOJ, N. S.: Istorija. Kultura. Poznanije. Moskva, Progress 1995.
- USPENSKIJ, B. A.: Semiotika kultury. Moskva, 1995.
- VEŽBICKAJA, A. A.: Jazyk. Kultura. Poznanije. Moskva, „Russkije slovari“, 1996.
- VEŽBICKAJA, A. A.: Ponimanije kultur čerez posredstvo kľjučevyh slov. Semantičeskije universalii i opisanije jazykov. Moskva, 1999.
- ZEMSKAJA, L. A. – KITAJGORODSKAJA, M. V. – ROZANOVA, N. N.: Osobennosti mužskoj i ženskoj reči. Russkij jazyk v jeho funkcionirovanii: Kommunikativno-pragmatičeskij aspekt. Moskva, 1993.

Русский язык в современном Узбекистане и его перспективы

Во времена Советского Союза его территория в нашем обществе воспринималась как компактное поле безраздельного господства русского языка. После распада СССР и первого десятилетия независимости бывших союзных республик положение русского языка в государствах с титульными неславянскими нациями существенно изменилось. В частности, мы располагаем чрезвычайно скудной информацией из среднеазиатского региона, где половину населения составляют граждане Республики Узбекистан, которых на сегодняшний день насчитывается более чем 24,5 миллиона.

Действующая конституция Республики Узбекистан однозначно определяет государственным языком узбекский, но, одновременно, признаёт за национальными меньшинствами право общения на родном языке. Русский язык перестал играть роль безраздельно господствующего средства коммуникации и его теперешний статус нелегко определить однозначно. По закону, русский язык является одним из языков национальных меньшинств Узбекистана, но, по понятным причинам, его невозможно приравнять к другим языкам. Число русских в Узбекистане (точнее людей «русской культуры», куда можно включить кроме этнических русских также представителей других славянских национальностей бывшего Союза и политэтнические смешанные семьи, принявшие русский язык и культуру как свою) за последние десять лет значительно снизилось. По переписи населения 1989 года в двадцатимиллионной УзССР проживало 9,2 % славян, из них большинство – 8,3 % – составляли русские. В начале 2000 г. в Узбекистане с его насе-